

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS
FAKULTĀTE PSIHOLOĢIJAS NODAĻA

**PERSONĪBAS IEZĪMJU SAISTĪBA AR
VĒRTĒJUMU PAR ANTISOCIĀLU
UZVEDĪBU**

BAKALAURA DARBS

Autors: **Elizabete Šaicanova**
Studenta apliecības Nr.: ES19121
Darba vadītājs: profesore Dr. psych. Evija Strika

RĪGA 2022

ANOTĀCIJA

Kad runa ir par cilvēku uzvedības un antisociālas uzvedības prognozēšanu, izmantojot personības iezīmes, izrādās, uzdevums ir diezgan sarežģīts. Dažos pētījumos ir atrasti ietekmīgi pierādījumi korelācijai, bet citos tie netiek atrasti. Ikviens var kļūt par antisociālas uzvedības upuri, tā pat kā jebkurš to var veikt. Katrs cilvēks ir indivīds, kura domas, uzskati un vērtības var atšķirties no pārējiem. Tādējādi šīs atšķirības ietekmē arī indivīda skatījumu un toleranci pret antisociālu uzvedību un cilvēkiem, kuri uzvedas antisociāli. Vai pastāv saikne starp indivīda personības iezīmēm un veidu, kā viņi uztver antisociālu uzvedību? Šajā pētījumā mēs meklējam korelācijas starp Lielā piecinieka (John, et al. 1991) personības iezīmēm un antisociālas uzvedības novērtējumu, kā arī pārbaudām, vai pastāv atšķirības vērtējumos starp dzimumiem. Pētījuma rezultātos secināts, ka ir ļoti nelielas atšķirības starp vīriešiem un sievietēm attiecībā uz viņu toleranci pret antisociālu uzvedību, un sieviešu rezultāti liecina par mazāku iecietību, salīdzinot ar vīriešiem. Turklāt tika konstatētas vājas negatīvas korelācijas starp ekstraversiju, labvēlīgumu, apzinīgumu un antisociālas uzvedības toleranci, kas nozīmē, ka indivīdi ar augstāku vērtējumu šajās personības iezīmēs ir kritiskākas pret antisociālu uzvedību.

Atslēgas vārdi: Personības iezīmes, Lielais piecinieks, Antisociāla uzvedība, Korelatīvs pētījums

ANOTĀCIJA ANĢĻU VALODĀ

Personality traits have proven to be quite a conundrum when it comes to predicting human behavior and antisocial behaviors. Some studies find impactful evidence of correlations whilst others don't. Anyone can become a victim of antisocial behavior, just as such - anyone can commit an antisocial act. Every person is an individual whose thoughts, opinions and values can differ from the rest. As such, these differences also affect an individual's view and tolerance of antisocial behavior and the people who behave antisocially. Is there a connection between an individual's personality traits and the way they see antisocial behavior? In this study we look for correlations between The Big 5 (John, et al. 1991) personality traits and evaluation of antisocial behavior, as well as checking if there are any differences between the two sexes when it comes to their evaluation. The results of the study concluded that there are very slight differences between men and women when it comes to their tolerance of antisocial behavior, with women showing less leniency than men in the results. Furthermore, weak negative correlations were found between extroversion, agreeableness, conscientiousness and the tolerance of antisocial behavior, meaning individuals with higher rankings in these personality traits were less accepting of antisocial behaviors.

Keywords: Personality traits, Big 5, Antisocial behavior, Correlative study

SATURS

Ievads.....	5
Personības iezīmes.....	8
Antisociāla uzvedība.....	10
Personīgo un sociālo vērtību izpausme	12
Personības iezīmju saistība ar antisociālu uzvedību.....	13
Metode	18
Rezultāti.....	20
Diskusija	24
Secinājumi	26
Izmantotā literatūra un avoti.....	32
Pielikums 1. aptauja “Lielais Piecinieks”	39
Pielikums 2. aptauja “Antisociālas uzvedības vērtējums”.....	37

IEVADS

Mūsdienās vārds „antisociāls” sabiedrībā var tikt uztverts vairākos veidos. Dažiem antisociāla uzvedība var nozīmēt citu cilvēku izmantošanu, dažiem tas var nozīmēt komunikācijas trūkumu un izvairīšanos no publiskām vietām, citam tas var nozīmēt psihopātiju. Termins „antisociāls” sabiedrības komunikācijā var apzīmēt jebkuru darbību, kas izklausās pēc tādas, kurā indivīds neiekļaujas tipiskā sociālā dzīvē. Taču šim terminam ir konkrēta definīcija, kas vēsta vairāk par to, kas ir antisociāla uzvedība. Amerikas psiholoģijas asociācija vārdu „antisociāls” definē, kā uzvedību, kas krasi novirzās no sociālajām normām un pārkāpj citu cilvēku tiesības, izvirzot ļaunprātīgu dedzināšanu un vandālismu kā izteiktus piemērus antisociālai uzvedībai (APA Dictionary, 2007). Ir atrodamas daudzas līdzīgas definīcijas, taču galvenais aspekts vienmēr ir uzvedības ietekme uz citiem. Antisociālai uzvedībai nav obligāti jābūt konkrētam mērķim kādu sāpināt, citu cilvēku tiesību un labvēlības neievērošana ir visapkārt. Tā izpaužas dažādos veidos, fiziskos un emocionālos, darbā un ģimenes dzīvē, paslēpti vai redzami. Cilvēks var vērsties pie antisociālas darbības vairāku iemeslu dēļ, kāds var nonākt grūtā dzīves situācijā, cits var izbaudīt rīkoties antisociāli, kāds iespējams neapdomājas par savas rīcības sekām, un kāds noteikti atradīs veidu kā loģiski pamatot savu rīcību. Šāda rīcība veidojas gan ģenētiski, gan apkārtējās vides un audzināšanas ietekmē (Dane et al., 2012).

Bet ne visi cilvēki rīkojas antisociāli, katram ir savi viedokļi un principi kā dzīvot. Šīs atšķirīgas pasaules uztveres un uzskati parāda katru kā indivīdu, tieši tāpēc ne visi cilvēki antisociālu uzvedību vērtē vienādi. Daži var būt iecietīgāki pret šādu uzvedību, bet citi ir stingrāki savā vērtējumā. Vai pastāv saistība starp cilvēka personības iezīmēm un viņa antisociālas uzvedības vērtējumu? Vai ir iespējams prognozēt indivīda toleranci pret šādu uzvedību, izmantojot viņa personības iezīmes? Vai pastāv atšķirības starp dzimumiem antisociālas uzvedības vērtējumā?

Šī pētījuma mērķis ir pārbaudīt korelācijas starp personības iezīmēm un antisociālas uzvedības veicēju vērtējumu.

Šajā pētījumā pārbaudīsim 5 hipotēzes saistībā ar Lielā piecinieka (John un Srivastava, 1999) personības iezīmju indeksu.

Izvirzītās hipotēzes, kuras tiks pārbaudītas:

1. *Neirotisma rādītāji korelēs pozitīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu, augstāki neirotisma rādītāji norādīs uz pieņemošāku attieksmi.*

2. *Ekstraversijas rādītājiem nepastāvēs nozīmīgas saistības ar pozitīvu vai negatīvu antisociālās uzvedības vērtējumu, ekstraversijas rādītāji neietekmēs attieksmi.*

3. *Atvērtības pieredzei rādītāji korelēs pozitīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu, augstāki atvērtības rādītāji norādīs uz pieņemošāku attieksmi.*

4. *Labvēlības rādītāji korelēs negatīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu, augstāki rādītāji labvēlībā norādīs uz nepieņemošāku attieksmi.*

5. *Apzinīguma rādītāji korelēs negatīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu, augstāki apzinīguma rādītāji norādīs uz nepieņemošāku attieksmi.*

Šis kvantitatīvais pētījums tiek veidots ar *korelācijas* izpēti dizainu. Pētījumā piedalījās 200 latviski runājoši respondenti virs 18 gadu vecuma. Respondentu vecums iekļauj cilvēkus no 18-75 gadu vecumam un vidējais vecums ir 31.

Pētījumā tiek korelēta cilvēka antisociālas uzvedības tolerance un attieksme ar Lielā piecinieka (John un Srivastava, 1999) personības iezīmes – *neirotisms, ekstraversija, atvērtība pieredzei, labvēlība un apzinīgums*. Mērot *toleranci* mēs devām dažādu antisociālas uzvedības piemērus, kurus respondenti varēja novērtēt skalā no pieņemamas uz nepieņemamu. Šie piemēri iekļāva gan fiziski un emocionāli kaitējošas darbības, kā arī darbības kuras netiešā veidā kaitē iesaistītos cilvēkus. Mērot *attieksmi* mēs uzdevām jautājumus par to, kāda ir cilvēka attieksme pret antisociālas uzvedības veicējiem, dodot iespēju uz jautājumiem atbildēt skalā no tā cik priekšlikums attiecās uz respondentu vai neattiecās, iegūstot pozitīvu vai negatīvu vērtējumu.

Datu ievākšanai tika veikta digitāli, izmantojot brīvi pieejamo *Google Forms*, izveidojot kopēju aptauju ar vairākām sadaļām. Katra sadaļa tika veidota attiecīgi vajadzīgajiem rādītājiem. Personības iezīmju datu ievākšanai tika izmantots John, O.P., un Srivastava (1999) *Lielā piecinieka indekss*. Aptauju Latvijā adaptējis Ivars Austers (Schmitt, Allik, McCrae, Benet-Martinez, Alcalay, Ault, Austers et al., 2007). 2011. gadā aptauju papildinājuši Perepjolkina un Kālis (Perepjolkina un Kālis, 2011). Lai iegūtu datus par

attieksmi, toleranci un saskarsmi ar antisociālu uzvedību, tikai speciāli izveidotas 3 aptaujas sadaļas šim pētījumam. Dati tika izplatīti saitēs *Reddit* un *Facebook*.

Šajā 26 lpp. garajā rakstā turpmāk atradīsiet atsevišķas nodaļas par antisociālu uzvedību, personības iezīmēm un Lielo piecinieku (John un Srivastava, 1999), kā arī sadaļu par to, kas veido cilvēku vērtības un pārlicību. Rakstu veidojot, tika izmantotas 48 citas publikācijas par konkrētajām tēmām.

PERSONĪBAS IEZĪMES

Iezīmes ir personības sastāvdaļa, kas padara katru cilvēku par indivīdu. Kamēr viens cilvēks uztver pasauli kā pelēku un drūmu, cits to uztver kā krāsainu joku. Cilvēku domāšanas stili un noslieces, emocijas un uzvedība katram indivīdam ir atšķirīgas. Cilvēka personības iezīmes ietekmē kā cilvēks sēro un priecājās, kā viņš komunicē ar citiem cilvēkiem, kā viņš izturas pret sevi pašu un daudz ko citu. Cilvēka personība ir šo iezīmju kopums. Ir pieejami daudzi termini, kas apraksta cilvēka personību un tās iezīmes. Gordon Allport izveidoja sarakstu, kurš sastāvēja no vairāk kā 4000 vārdu, kas aprakstīja kādu personības iezīmi.

Cilvēku personības iezīmes nosaka viņa ģenētika un dzīves pieredze. Dvīņu pētījumos, eksperti ir atraduši pamatotu saistību starp DNS un personības iezīmēm. Dvīņu pētījumi liecina, ka identiskiem dvīņiem ir aptuveni 50% vienādu personības iezīmju, savukārt dizigotiskiem dvīņiem ir tikai aptuveni 20% vienādu iezīmju (Cherry, 2020). Šie pētījumi liecina par to, ka cilvēku personības veido gan iedzimtība, gan vides faktori.

Pastāv vairākas teorijas un modeļi, kas atbilst personību iezīmju klasifikācijai. Taču cilvēku personības ir sarežģītas un nav nevienas konkrētas neapgāžamas teorijas par to, cik personības iezīmes vispār pastāv (Cherry, 2020). Tāpat nav neapgāžamas sistēmas, vai struktūras, kas attēlotu cilvēka personības attīstību. Viens notikums var mainīt visu skatu uz pasauli vai, iespējams, tam nebūs nekādu turpmāku seku uz cilvēka dzīvi. Atšķirības pastāv ne tikai starp dažādiem indivīdiem, bet tās var būt apvienotas arī vienā indivīdā.

Pavisam nesen tika uzskatīts, ka personības iezīmes cilvēka dzīvē mainās ļoti maz, taču daži jaunāki pētījumi atklāj, ka iezīmes ir niansētākas, nekā tika uzskatīts līdz šim (Cherry, 2020). Personības iezīmēs var mainīties laika gaitā. Tās ir lēnas un, iespējams, grūti novērojamas, taču pārmaiņas eksistē. Cilvēka viedokļi un pasaules interpretācija var mainīties viņa dzīves pieredzes ietekmē. Iezīmju plasticitāti pasniedz iespēju negatīvāk noskaņotiem cilvēkiem uz gaišāku nākotni, bet izmantojot to pašu principu – tas var nozīmēt tumšāku nākotni kādam jau naturāli pozitīvam cilvēkam. Zinot, ka personība nav iecirsta akmenī uz visu dzīvi, tas dod brīvības sajūtu, motivē cilvēku strādāt ar sevi un attīstīt savu personību.

Taču pasaule ir sarežģīta un ne visi indivīdi izveidojas par pozitīvi un izpalīdzīgi noskaņotām personām. Cilvēku personības iezīmes var izpausties vairākos veidos – patīkamos, neitrālos vai nepatīkamos. Cilvēku dažādības iespaidā vienmēr ir iespējams atrast kādu indivīdu, kurš akceptēs jebkādu uzvedību pat tad, ja tā ir kaitējoša. Antisociāla uzvedība ir darbības, kas kaitē vai neņem vērā citu cilvēku labsajūtu. Antisociālas darbības izraisa nepatīkamas fiziskas vai emocionālas sekas. Cilvēki nevēlas, lai viņu komforta zona un dzīve

netiek cienītas un izmantotas kāda cita vajadzībām. Vai šādas darbības tolerance ir saistīta ar cilvēka personības iezīmēm? Šajā pētījumā pārbaudīsim saistību starp personības iezīmēm un attieksmi un toleranci pret antisociālas uzvedību, izmantojot Lielo piecinieku [pielikums 1] un attieksmes aptaujas [pielikums 2].

Lielā piecinieka ietvaros, iepriekšēji pētījumi ir atklājuši, ka sievietes izrādīja augstākus rādītājus labvēlībā, apzinīgumā un atvērtībā, taču vīrieši liecināja par labāku emocionālo stabilitāti un zemākus neirotisma rādītājus (Michele Vecchione, et al, 2012).

Iepriekš veiktie pētījumi saistībā ar antisociālu uzvedību, kuri ir meklējuši saistību starp cilvēku personības iezīmēm un vēlmi attaisnot antisociālu uzvedību, atklāja, ka cilvēki ar augstāku apzinīgumu un labvēlīgumu attaisnos kaitējošu uzvedību mazāk (Aditya Simha, Praveen K. Parboteeah, 2019). Citi pētījumi ir apskatījuši saistības detalizētāk. 2011. gadā tika veikts pētījums par agresiju, kurš atklāj, ka saistības starp agresīvu uzvedību un personības iezīmēm ir atkarīgas no agresijas veida un mērītās personības iezīmes (Christopher P. Barlett, Craig A. Anderson, 2011). Personības iezīmju saistības ar agresīvu uzvedību atšķiras pētot attieksmi un emocijas, kā arī to ietekmēja, vai uzvedība bija tikai fiziska agresija, vai vardarbīga uzvedība. (Christopher P. Barlett, Craig A. Anderson, 2011). Piemēram, novērojot cilvēka agresīvas emocijas, neirotisms saistījās ar fizisku agresiju, bet ne ar vardarbīgu uzvedību (Christopher P. Barlett, Craig A. Anderson, 2011). Šie pētījumi atklāj, ka cilvēku uztvere saistībā ar kaitējošu uzvedību ir niansēta un cilvēku viedokļus ietekmē vairāki faktori. Šo iemeslu dēļ, šajā pētījumā mēs apskatīsim cilvēku viedokļus sakarā ar antisociālu uzvedību. Veicot pētījumu, mēģināsim atklāt, kāda ir cilvēku attieksme pret cilvēkiem kuri veic antisociālas darbības un vai indivīda personības iezīmes ietekmē vai šis vērtējums ir pozitīvs, vai negatīvs. Kā arī, pārbaudīsim vai pastāv saistība starp personības iezīmēm un cilvēka toleranci pret antisociālu uzvedību.

ANTISOCIĀLA UZVEDĪBA

Antisociālu uzvedību Amerikas psiholoģijas asociācija definē kā tādu, kas krasi atkāpjas no sabiedrības normām un aizskar citu cilvēku tiesības (APA Dictionary, 2007). Šī uzvedība var izpausties destruktīvā rīcībā, naidīgumā, agresijā, pārgalvībā u. c. veidos. Izolēti antisociāli incidenti var tikt pakļauti subjektīvam vērtējumam par sabiedrības normām, kā arī var būt vienkārši situacionāli, bet šāda uzvedība sistemātiskā līmenī jau varētu būt saistīta ar personības traucējumiem, vai, piemēram, sabiedrības nereti piemēroto “psihopātijas” apzīmējumu, kas mēdz būt kontroversiāls temats dažādu implikāciju dēļ.

Būtiski apsvērumi antisociālas uzvedības vērtējumā ir potenciālās sakarības, kuru starpā būtu jautājumi par iedzimtības un vides lomu šādas uzvedības veicināšanā. Terija Mofīta postulētā attīstības taksonomija (Moffitt, 1993) izceļ gan antisociālas uzvedības prevalences uzplaisnījumu pusaudžu vecumā, gan arī piedāvā joprojām aktuālo jautājumu par to, ka kādai jauniešu daļai šāda uzvedība ir īslaicīga, bet kādai daļai tā turpinās arī pieaugušo vecumā.

Lai identificētu ģenētiskos faktorus antisociālā uzvedībā, jau pagājušajā gadsimtā ir veikti vairāki pētījumi, kuri ir nonākuši pie lielas dažādības rezultātos, bet caurmērā pētījumi liecina gan par būtisku ģenētisku, gan vides lomu šādā uzvedībā (Rhee un Waldman, 2002). Tomēr šo rezultātu variācija liecina par un izskaidro potenciālos metodoloģiskos trūkumus agrīnākos pētījumos. Lai arī mūsdienās ģenētiskā saistība ir tikai ieguvusi zinātnisku pastiprinājumu, nav identificēti konkrēti gēni vai bioloģiskie mehānismi, kas būtu visa saknē. Kā arī ar vien lielāku aktualitāti iegūst jautājumi par vides un ģenētisko faktoru mijiedarbību, aktivizējoties un realizējoties uzvedības sekām (Junewicz & Billick, 2021).

Ir šķietami acīmredzami, kāpēc antisociāla uzvedība ir sociāli būtisks jautājums, un kāpēc tai piemītošā kompleksitāte prasa lielu uzmanību pret detaļām un implikācijām. Attieksmes par šo tēmu sabiedrībā ietekmē arī psiholoģijas zinātni un psiholoģijas zinātne ir tā, kas var pētīt attieksmes sabiedrībā. Pētījums, kas sevī iekļāvis vairākus tūkstošus jauniešu dalībnieku liecina, ka vecāku uzraudzība un piesaistes drošība ir saistīta ar bērnu uzskatiem par antisociālu uzvedību (Dane et al., 2012). Deina (Dane, 2012) pētījumā atklājās, ka drošāka vecāku piesaiste attiecībās bija saistīta ar lielākām bērna uzraudzības zināšanām, kas savukārt norādīja uz zemāku antisociālas uzvedības toleranci, taču šīs saistības starp vecāku piesaisti un uzskatiem par antisociālu uzvedību ietekmēja bērna īpašības iezīmes.

Noziegumi mēdz būt tipiski antisociālas uzvedības piemēri, un kā to statistika un zinātniskā literatūra ir atzinusi, vīrieši ir visbiežākie noziegumu izdarītāji, salīdzinot ar

sievietēm (Lanctot un LeBlane, 2002; Schwartz et. al., 2009). Tomēr šāda informācija var arī sniegt pārāk ierobežotu priekšstatu, pieņemot, ka starp dzimumiem var pastāvēt atšķirības noziegumu veidos, to smagumā un ietekmēšanā. No otras puses, ja tiek veikti psihometriski testi, lai novērtētu antisociālu uzvedību, un vērā tiek ņemta delikventu pašu sniegtā informācija, tad arī paveras jautājums par to, kādas atšķirības var rasties rezultātos, ja šādi testi tipiski ir veidoti, balstoties uz vīriešu populāciju, un tie ir jutīgāki vīriešu populācijas variācijas izpausmēs. Atšķirības starp dzimumiem attiecībā uz antisociālu uzvedību var ietekmēt arī cilvēku hormonālās atšķirības, taču daudzi no šiem pētījumiem nav kvalitatīvi un rezultāti atšķiras.

Iepriekšēji pētījumi, kuri apskata atšķirības starp sievietēm un vīriešiem, un antisociālu uzvedību ir atklājuši, ka sievietes un vīrieši daudzus aspektus ir līdzīgi, taču ir atklājušās arī atšķirības antisociālas uzvedības izpausmēs un attīstībā starp dzimumiem. Liela daļa antisociālas uzvedības formu, īpaši fiziska agresija, ir retāk sastopama starp sievietēm, salīdzinot ar vīriešiem. Vīrieši biežāk tiek arestēti vardarbību un agresiju, kas notiek ārpus tuvām attiecībām (Snyder & Sickmund, 1999). Taču tuvās attiecībās varbūtība pieļaut vardarbīgu uzvedību ir vienāda gan sievietēs, gan vīriešos (Archer, 2000). Vardarbība nav vienīgais piemērs antisociālai uzvedībai, pētījumi ir atklājuši, ka sievietes biežāk var būt impulsīvākas, var melot un manipulēt vairāk, un sievietēm biežāk iztrūkst sirdsapziņas pārmetumi, kamēr vīriešu rezultāti vēsta par agresīvāku uzvedību pret cilvēkiem un dzīvniekiem, ieroču izmantošanu un neapdomīgu uzvedību, kura neievēro citu cilvēku drošību (Mikulich-Gilbertson, et al, 2007). Sievietes un vīrieši antisociāli rīkojas dažādos veidos, vīrieši vairāk uzvedās fiziski kaitējoši citiem, kamēr sievietes vairāk pieļauj emocionāli kaitējošu uzvedību.

PERSONĪGO VĒRTĪBU IZPAUSME UN SOCIĀLO VĒRTĪBU IZPAUSME

"Personiskās vērtības ir plaši vēlamie mērķi, kas motivē cilvēku rīcību un kalpo kā vadošie principi viņu dzīvē" (Sagiv L, 2017, p.4). Individīda kultūra, personīgā audzināšana, dzīves pieredze un citi faktori ietekmē vērtību atšķirības (Weber, James, 2017). Katram indivīdam ir savas vērtības, kas palīdz veido viņa personīgo pasaules interpretāciju un nosaka, kas tieši šim cilvēkam ir svarīgs. Šīs vērtības var būt daudzas un dažādas, kā arī – tās var izpausties dažādos veidos. Piemēram, cilvēks, kurš tiecas pēc sasniegumiem var būt ļoti cītīgs strādnieks, vai arī, šī tieksme pēc sasniegumiem var veicināt viņu izmantot citus priekš saviem ieguvumiem. Cilvēki ir dažādi, taču sabiedrība pieprasa kopienas iedzīvotāju mijiedarbību funkcionējošā veidā. Šeit parādās sociālais spiediens un pieprasījums. Sociālās vērtības ir morālas pārlicības un principi, kurus pieņem vairākums, lai nodrošinātu sabiedrības nepārtrauktību (Ergil, 1984). Kamēr personiskās vērtības norāda uz to, kas cilvēka jau ir, sociālās vērtības norāda uz to, kam cilvēkā vajadzētu būt no sabiedrības skatpunkta. Šie aspekti var atšķirties dažādās kopienās, taču dažas vērtības, piemēram, strādāšana, mīlestība un godīgums, ir svarīgākas par citām īpašībām sociālajā dzīvē. Šīs sociālās vērtības ir attīstījušās līdzās cilvēcei, tās ir mainījušās, mainās un mainīsies ar cilvēku evolūciju, taču tās vienmēr tiek mācītas jau no dzimšanas. Vērtību maiņa nozīmē, ka vienmēr būs kādi indivīdi, kuriem personiskās vērtības neatbilst kādām sociālām vērtībām un idejām. Ļoti vienkāršs piemērs ir ģimenes vērtības, par kurām joprojām notiek cīņa mūsdienās. Cilvēka personiskās vērtības iespējams neiekļauj ģimeni, viņš nevēlas pildīt reprodukcijas pienākumus, kuri ir vajadzīgi, lai turpinātu kopienas. Šādu iemeslu dēļ indivīds var tikt izstumts no savas sociālās vides, vai uztverts kā jocīgs. Bet vai šī uzvedība kaitē kopienai? To nosaka cilvēki pašā kopienā. Pasaulē ir 7.9 miljoni cilvēku, ne katram ir nepieciešams radīt pēcnācējus, lai turpinātu civilizāciju. Taču šīs pārlicības cilvēkos, ka tas ir vienīgais veids, kā dzīvot, ir tik noturīgs, ka tas var radīt nopietnas sekas citiem. Jebkurai rīcībai var atrast kaut kādu izskaidrojumu, arī antisociālai rīcībai, taču tas ir atkarīgs no indivīda domāt pašam un izvērtēt, vai rīcība ir pozitīva, neitrāla vai negatīva. Jebkura uzvedība var tikt pasniegta, kā laba vai slikta atkarībā no novērotāja. Ir tik daudz viedokļu, cik cilvēku: katram savs skatījums, un sabiedrība ir viena no skata punkta vietām. Šie viedokļi var sakrist ar sabiedrības vēlamo skata punktu, kas nozīmē ka cilvēks būs vairāk fokusēts uz sabiedrības labklājību, taču šie faktori var arī atšķirties, kas varētu palielināt antisociālas uzvedības pieļaušanas varbūtību.

PERSONĪBAS IEZĪMJU SAISTĪBA AR ATTIEKSMI PRET ANTISOCIĀLU UZVEDĪBU

Ekstraversiju raksturo cilvēka tendence meklēt mijiedarbību ar savu vidi, īpaši sociālajā jomā. Cilvēki ar augstu ekstraversijas rādītāju ir runātīgi, sabiedriski un pašpārliecināti. Viņiem piemīt spēcīga emocionālā izteiksmība (Power RA, Pluess M. 2015). Raksturīgi augstiem ekstraversijas rādītājiem ir spēja “uzlādēties” no sociālām situācijām. Viņi jūtās komfortabli sevi izpaust sociālās situācijās. Cilvēkus ar zemiem ekstraversijas rādītājiem sauc par introvertiem. Viņi ir izvairīgi no sociālām situācijām un jūtās izsmelti ilgstoši pavadot laiku sabiedrībā. Introverti ir atturīgāki un neiesaistās aktīvi apkārtējā sociālajā vidē.

Ekstraversija ir viss intensīvākā no piecām iezīmēm. Ekstraverti ir enerģiski, pārliecināti un komunikabli, taču pētījumi saistīti ar ekstraversiju un deviantu uzvedību nav atklājuši tiešu saistību starp šīm lietām (Colquitt et al. 2006). Šarpe un Desai (Sharpe un Desai, 2001), izmantojot pašnovērtējuma metodes, atklāja negatīvu korelāciju starp deviantu uzvedību un ekstraversiju, taču Gallo un Smits (Gallo un Smith, 1998) atrada pozitīvu korelāciju. Ekstraversijai, kā iezīmei, nav pozitīvas vai negatīvas noslieces, tā vairāk attēlo cilvēka emocionālo lādiņu. Varētu argumentēt, ka ekstraverts drīzāk varēs rīkoties antisociāli citu cilvēku mijiedarbībā, taču introvertam, iespējams, ir tik pat liela varbūtība veikt antisociālas darbības, lai distancētos no citiem cilvēkiem. Paturot prātā jauktos rezultātus no iepriekšējiem pētījumiem, pārbaudīsim vēlreiz, vai ekstraversijai nebūs korelācijas ar pozitīvu vai negatīvu antisociālās uzvedības vērtējumu.

Neirotismu raksturo cilvēka emocionālo stabilitāti, izmantojot cilvēka pasaules uztveres novērtējumu. Augstiem neirotisma rādītājiem ir raksturīgs slikts noskaņojums un nosliece uz negatīvām emocijām. Cilvēkiem ar augstiem neirotisma rādītājiem piemīt saasinātas garstāvokļa maiņas - trauksme, skumjas un aizkaitināmība. Viņi, iespējams, redz apkārtējo pasauli kā tumšu, draudīgu un sarežģītu. Cilvēki ar zemiem neirotisma rādītājiem ir mierīgāki, jūtas pašapmierinātāki un drošāki savā dzīvē. Viņiem raksturīgi var piemist emocionāla izturība un augstāks pašnovērtējums. Šo cilvēku skatījums uz pasauli nav tik nomācošs un viņi spēj efektīvāk cīnīties ar stresu.

Neirotizms ir iezīme, kas ietver vieglu satraukuma pakāpi un emocionālu nestabilitāti. Šie cilvēki ir potenciāli nervozāki un aizkaitināmi, pēc loģikas varētu spriest, ka augstāka neirotizma pakāpe norādīs uz pozitīvāku antisociālās uzvedības vērtējumu. Taču neirotizms, tā pat kā ekstraversija, ir izrādījusies grūtāk korelējama ar deviantu uzmanību. Dažos pētījumos tā nav pierādījusies saistīta ar deviantu uzvedību (Colquitt et al. 2006). Taču citos izmeklējumos neirotizms uzrāda pozitīvu korelāciju ar antisociālu uzvedību (Sharpe un Desai, 2001), kā arī ar vēlmi atriebties (McCullough, Bellah, Kilpatrick, un Johnson, 2001) un arī ar dusmām, un naidīgumu (Sharpe un Desai 2001). Atšķirībā no ekstraversijas, neirotizma iezīme sevī iekļauj vairākus faktoros, kuri varētu veicināt pozitīvāku attieksmi pret antisociālu uzvedību, tāpēc izmantosim iespēju pārbaudīt šo korelāciju, tāpēc šo iemeslu dēļ izvirzām hipotēzi, ka neirotizms korelē pozitīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu.

Atvērtību pieredzei raksturo cilvēka vēlme izmēģināt jaunas lietas, kā arī iesaistīties intelektuālās aktivitātēs un izmantot iztēli. Cilvēki ar augstu atvērtības rādītāju ir atvērti visādu veidu stimuliem un viņiem piemīt spēja domāt "ārpus rāmjiem". Raksturīgi augstiem atvērtības rādītājiem piemīt zinātkāre un plašs interešu logs. Šie cilvēki ir izturīgi mainīgās situācijās un ir spējīgi uzņemties riskus. Cilvēki ar zemiem atvērtības rādītājiem ir vairāk raksturīgi meklēt drošību un komfortu. Viņiem patīk būt nodrošinātiem zināmā rutīnā un viņi nejutās droši neziņas un pārmaiņu laikos. Šiem cilvēkiem var būt grūtāk domāt abstrakti, jo viņi ir vairāk orientēti uz praktisko un tradicionālo.

Atvērtība ir iezīme, kas ir saistīta ar cilvēka tieksmi pēc nepierastiem vai pilnīgi jauniem stimuliem (McCrae un Costa 1987). Šie cilvēki mēdz vairāk meklēt jaunas pieredzes un idejas. Pētījumos atklāts, ka atvērtībai ir pozitīva saistība ar stimulu meklēšanu un negatīva korelācija ar atbilstību citu vērtībām (Aluja et al. 2003; Giluk and Postlethwaite 2015; Parks-Leduc et al. 2015). Balstoties uz šo informāciju, varētu spekulēt, ka atvērtība pieredzei korelē pozitīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu, taču ar šo iezīmi ir bijušas problēmas iepriekšējos pētījumos. Daži pētījumi ir atklājuši negatīvas asociācijas starp šo iezīmi un negodīgumu (Aslam un Nazir 2011; Nguyen un Biderman 2013), savukārt daži citi pētījumi ir atraduši pozitīvas asociācijas starp šo iezīmi un negodīgumu (Williams et al. 2010). Šie rezultāti turpina būt jaukti pētījumos par devianci. Salgado (2002) atklāja, ka atvērtība korelē pozitīvi ar deviantu uzvedību, taču Millers un Lainams (Miller un Lynam, 2001) atklāja negatīvu korelāciju. Neatkarīgi no pētījumu atklājumu dažādības, mēs spekulējam, ka atvērtība pieredzei korelē pozitīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu, jo atvērtības raksturojums ir meklēt jaunas pieredzes un idejas. Šiem cilvēkiem ir vajadzīgs stimulants un, iespējams, jo atvērtāks cilvēks ir pieredzei, jo atvērtāks viņš ir darbībām, kuras nav sociāli pieņemtas. Šo iemeslu dēļ, izvirzām prognozējumu, ka atvērtība korelē pozitīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu.

Labvēlīgumu raksturo cilvēka spēja labi saprasties ar citiem. Cilvēkiem ar augstu labvēlīguma rādītāju ir raksturīgas iezīmes - kā pieklājums, laipnība, uzticēšanās. Šie cilvēki ir vērsti uz sabiedrību. Viņi ir patīkami sarunu biedri un viņiem rūp citu labklājība, tāpēc viņi izpalīdzīgi un viņiem piemīt spēja "just līdzīgi" citiem. Cilvēki ar zemiem labvēlīguma rādītājiem ir mazrunīgi un neuzticas citiem. Šiem cilvēkiem var būt grūtības atrast emocionālu balansu ar citiem cilvēkiem. Viņi labprātāk strādā vienatnē un nepaļaujas uz citiem, viņi dažkārt var būt sāncensīgi un manipulatīvi.

Saskaņā ar esošiem pētījumiem, labvēlīgi cilvēki mēdz būt laipni, kooperatīvi, uzticami, godīgi un alturistiski (John un Srivastava, 1999; Goldberg 1990; McCrae un Costa 1987). Labvēlība korelē negatīvi ar agresīvu uzvedību, balstoties gan uz pašnovērtējumu, gan līdzdalībnieku novērtējumu (Gleason, Jensen Campbell, un Richardson, 2004). Šī iezīme ir tuvi saistīta ar sociālo dzīvi un komforta uzturēšanu personīgajā dzīvē un sabiedrībā. Šiem cilvēkiem ir svarīgi uzturēt labas attiecības ar citiem un viņi izvairās no konfliktiem. Labvēlība ir iezīme, kurai vajadzētu korelēt visnegatīvāk ar antisociālas uzvedības toleranci, jo darbības, kuras kaitē citiem ir pretējas labvēlībai. Taču labvēlīgums varbūt pārlieku liels. Iespējams, labvēlīgs cilvēks meklētu pamatojumu un skaidrojumu antisociālai uzvedībai, kas varētu pieļaut lielāku piedošanas iespējamību, lai izvairītos no konflikta ar sevi un kaitējošās darbības veicēju. Makadams (McAdams, 2009) atklāja, ka labvēlīgi cilvēki ir lojāli un lielākoties nevēlas attaisnot kaitējuma nodarīšanu citiem. Šiem cilvēkiem arī piemīt precīzāka taisnīguma un godīguma izjūta nekā citiem (Matsuba un Walker 2004). Pateicoties cilvēku raksturīgajai labklājībai un godīgumam, šie cilvēki nemēdz aizskart un sāpināt cilvēkus brīvprātīgi (Khan et al. 2016). Balstoties uz šo informāciju, pieņemam, ka labvēlīgi cilvēki nebūs iecietīgi pret antisociālu uzvedību un, ka labvēlība negatīvi korelē ar antisociālas uzvedības vērtējumu.

Apzinīgumu raksturo spēja regulēt savu impulsu kontroli un mērķtiecīgums (Grohol, 2019). Cilvēki ar augstu apzinīguma rādītāju ir organizēti, viņi pievērš uzmanību detaļām. Šiem cilvēkiem piemīt spēja domāt uz priekšu un izprast, kā viņu uzvedība ietekmēs apkārtnējo pasauli. Viņi ir rūpīgi un rīkojas piesardzīgi. Cilvēki ar zemiem apzinīguma rādītājiem ir impulsīvāki un nespēj kontrolēt savus impulsus ļoti efektīvi, kas var traucēt mērķu sasniegšanai. Viņi ir haotiskāki un strādā labāk sevis izjustā ritmā, nekā sekojot noteiktai struktūrai.

Apzinīgums iekļauj sevī cilvēka tieksme būt organizētam, mērķtiecīgam un sekot noteikumiem un normām (Giluk un Postlethwaite 2015; Roberts et al. 2009). Apzinīgums cilvēkā ir saistīts ar viņa uzticamību un spēju sasniegt prasības un mērķus, tāpēc šie cilvēki ir atbildīgi un centīgi (McCrae and Costa 1987). Apzinīgi indivīdi labi izprot sociālas normas un atpazīst, kad rīcība ir nepieciešama un kad nē. Aplūkojot apzinīguma raksturojumu, mēs pieņemam, ka apzinīgums negatīvi korelē ar antisociālas uzvedības pieņemšanu. Apzinīgums vairāk korelē negatīvi ar agresiju (Sharpe un Desai, 2001). Šī personības dimensija, līdzīgi kā labvēlība, tieši saistās ar labklājības uzturēšanu un uzlabošanu. Pētījumos Mūns (Moon, 2001) atklāja, ka apzinīgi cilvēki ievēro ne tikai savu, bet arī citu indivīdu labklājību. Attiecīgi, šie

cilvēki spēj uzņemties personīgu atbildību un viņi ievēro godīguma principus (Witt et al. 2002; McFerran et al. 2010). Šo iemeslu dēļ, domājam, ka apzinīgi cilvēki uztvertu antisociālu uzvedību kritiski un nelabvēlīgi, jo tā aktīvi traucē un izjauc labklājību un traucē veikt pienākumus gan pašam apzinīgajam cilvēkam, kā arī citiem. Roberts un Hogans (Robert un Hogan, 2001) atklāja, ka cilvēki ar augstu apzinīguma rādītāju retāk iesaistās melošanā un negodīgās darbībās, un Merkedo (Mercado et al., 2018) novēroja, ka apzinīgi cilvēki neiesaistās daudzās neproduktīvās aktivitātēs. Antisociāla uzvedība aktīvi kaitē cilvēces izaugsmei, tā ir neproduktīva uzvedība, kura izraisa zaudējumus un problēmas citiem, tāpēc ļoti apzinīgi cilvēki izvairās no šādām rīcībām, jo tā izraisa vairāk problēmas nekā tās labo. Impulsu kontrole ir ļoti svarīga iezīme cilvēkos ar augstu apzinīgumu, viņi spēj izvērtēt ieguvumus un zaudējumus savai rīcībai. Ja šī impulsa apmierināšana ir ieguvums bet tā procesā iekļauj vai riskē lielākus zaudējumus, tas iespējams nebūs pietiekami labs iemesls rīkoties patvaļīgi. Apzinīgs cilvēks drīzāk rīkosies antisociāli, ja rīcība ir viņuprāt nepieciešama un ieguvums tiešām ir lielāks par zaudējumu. Šie atklājumi kopā ar citiem pierādījumiem, ka apzinīgi cilvēki mēdz mazāk krāpties (Giluk un Postlethwaite 2015), mazāk vilcinās (Steel, 2007) un mazāk izraisa nekārtību (Salgado 2002) liecina, ka cilvēki ar augstu apzinīguma līmeni uztvers antisociālu uzvedību negatīvāk. Šo iemeslu dēļ prognozējam, ka apzinīgums korelēs negatīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu.

METODE

Pētījums ir veikts ar kvantitatīvi, lai iegūtu pēc iespējas lielāku respondentu skaitu un šis pētījums atbilst korelatīvas izpētes dizainam. Lielāks respondentu skaits ir vajadzīgs, lai varētu labāk novērot korelāciju esamību vai neesamību respondentos.

Izlase

Pētījumā piedalījās 200 respondentu. Šī Izlase sastāv no 104 sievietēm un 96 vīriešiem. Respondentu vecums iekļauj cilvēkus no 18-75 gadu vecumam $M = 31$; $SD = 8.64$. Aprēķinot rezultātus, indivīdi ar trūkstošiem datiem tika izslēgti no aprēķinu izlases. Attieksmes mērījumos piedalījās 42 sievietes un 77 vīrieši. Tolerances mērījumos piedalījās 104 sievietes un 96 vīrieši.

Mērījumi

Mērījumi tika veikti balstoties uz pašnovērtējuma metodēm, izmantojot anketas kurās respondentiem bija jāatbild izmantojot Likerta skalu.

Personības iezīmju datu ievākšanai tika izmantots John, O.P., un Srivastava (1999) Lielā piecinieka (BIG FIVE INVENTORY) indekss. Aptauju Latvijā adaptējis Ivars Austers (Schmitt, Allik, McCrae, Benet-Martinez, Alcalay, Ault, Austers et al., 2007). 2011. gadā aptauju uzlabojuši Perepjolkina un Kālis (Perepjolkina un Kālis, 2011). Lielais piecinieks vērtē respondentu dotās atbildes iegūstot neirotizma, ekstraversijas, labvēlīguma, apzinātības un atvērtības pieredzei rādītājus katram indivīdam.

Attieksmes datu ievākšanai tika izveidota aptauja, kura novērtē cilvēka oriģinālo attieksmi pret indivīdiem, kuri veic antisociālu uzvedību. Augsti rezultāti šajā mērījumā nozīmē pozitīvāku attieksmi, taču zemi norāda uz negatīvāku attieksmi. Šajā aptaujā tika iekļauti jautājumi, kuri ļauj respondentam novērtēt antisociālas uzvedības veicējus, atklājot vai viņu attieksme pret šiem indivīdiem ir negatīva vai pozitīva.

Tolerances datu ievākšanai tika izstrādāta aptauja. Šī aptauja sastāv no daudziem un dažādiem antisociālas uzvedības piemēriem, kuri atspoguļo vairākus antisociālas uzvedības veidus gan fiziski vardarbīgus, gan emocionāli vardarbīgus, kā arī darbības kuras nav vērstas pret konkrētu cilvēku, bet ietekmē sabiedrību netieši. Šis mērījums attēlo cilvēka toleranci, jeb iecietību attiecībā ar antisociālu uzvedību. Šajā sadaļā augsti rādītāji liecina par lielāku

toleranci jeb iecietību pret šīm darbībām, kamēr zemi rādītāji norāda uz neiecietību un zemu toleranci. Novērtējot vairākas antisociālas uzvedības, mēs iegūstam cilvēka toleranci pret šīm uzvedībām un varam attēlot viņu rezultātus pozitīvos vai negatīvos rādītājos, atkarībā no respondenta atbildēm.

Procedūra

Mērījumi ir veikti digitāli online vidē, izmantojot brīvi pieejamo platformu Google Forms. Anketu aizpildīšanai nebija laika limita, un tā aizņēma aptuveni 15 minūtes, lai to pilnībā aizpildītu. Pētījums bija brīvprātīgs, pirms tika dota piekļuve pie aptaujas pildīšanas, respondentiem bija iespēja iepazīties ar noteikumiem, pētījuma mērķi, termiņiem un turpmāko aptaujas saturu. Respondenti nevarēja turpināt aptauju, nepiekrītot viņu sniegto atbilžu izmantošanai pētījumā. Dati tika ievākti anonīmi, kā arī neviena indivīda dati netika atspoguļoti individuāli, visas dotās atbildes tiek analizētas apkopotā veidā. Pētījumā nevarēja piedalīties indivīdi jaunāki par 18 gadiem. Respondentiem bija arī iespēja uzzināt par to, kur viņu dati tiks izmantoti, un kur atrast pabeigto darbu, kā arī piedāvāta opcija uzdot jautājumus e - pastā neskaidrību gadījumā. Jebkurā laikā respondentiem bija iespēja pamest aptauju, ja viņi nespēja vai nevēlējās to pabeigt.

REZULTĀTI

Aprēķini tika veikti, izmantojot neparametriskas metodes, jo izlases neatbilst normālam sadalījumam. Lai noskaidrotu korelācijas starp 5 personības īpašībām (atvērtību, apzinīgumu, ekstraversiju, labvēlīgumu un neirotismu), toleranci un attieksmi pret antisociālu uzvedību, tika pielietota Spīrmena rangu korelācijas metode, kas atbilst nevienāda sadalījuma datu analīzei.

Tās rezultātā iegūti korelāciju koeficienti vērtībās starp -1 un 1 , kur -1 liecina, ka korelācija ir ļoti spēcīga un mainīgais X negatīvi saistās ar atkarīgo lielumu Y ; 1 nozīmē, ka korelācija ir ļoti spēcīga un mainīgais X pozitīvi saistās ar atkarīgo Y ; 0 norāda, ka mainīgajam X nav saistības atkarīgo lielumu Y .

Svarīgi noskaidrot, vai iegūtās korelācijas ir statistiski nozīmīgas, tādēļ jāņem vērā šo korelāciju p -vērtības. Tiek ņemts 95% nozīmības līmenis, tātad $\alpha = 0,05$.

Šajā metodē nulles hipotēzes tiek izvirzītas sekojoši, piemēram, pētot korelāciju atvērtībai ar antisociālas uzvedības toleranci.

H_0 : atvērtība nekorelē ar atisociālas uzvedības toleranci. Ja testā iegūst $p < \alpha = 0,05$, tad hipotēzi noraidām un starp šiem mainīgajiem ir novērojama statistiski nozīmīga korelācija.

1. Tabula

Personības iezīmju, tolerances un attieksmes aprakstošā statsistika

Mainīgie lielumi	M	SD	N	α
Atvērtība	3,688	0,72	200	0,81
Apzinīgums	3,157	0,64	200	0,80
Ekstraversija	2,919	0,93	200	0,90
Labvēlīgums	3,533	0,68	200	0,77
Neirotisms	3,298	0,88	200	0,87

Personības iezīmju korelācija ar attieksmi un toleranci

Spīrmena rho r_s	Attieksme ($N = 119$)	Tolerance ($N = 200$)			
Atvērtība	0,07 [0,40]	0,02 [0,74]			
Apzinīgums	-0,01 [0,85]	-0,29** [0,00]			
Ekstraversija	0,02 [0,82]	-0,17** [0,01]			
Labvēlīgums	0,02 [0,78]	-0,35** [0,00]			
Neirotisms	0,11 [0,21]	-0,01 [0,860]			
Tolerance		1,900	0,56	200	0,91
Attieksme		2,077	0,93	119	0,83

2.Tabula

* $p < 0,01$, ** $p < 0,001$

Kā redzams 2. tabulā statistiski nozīmīgās korelācijas ar toleranci pret antisociālu uzvedību ir apzinīgumam, ekstraversijai un labvēlīgumam, to p-vērtības ir attiecīgi 0.000, 0.011 un 0.000.

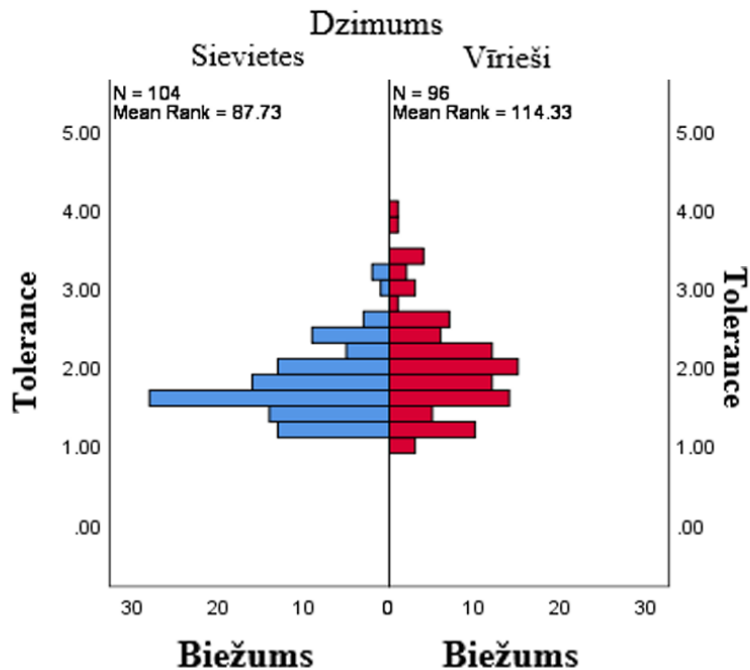
- Korelācijas koeficients apzinīgumam un tolerancei ir $\rho = -0,29$. Šī korelācija ir vāja un apzinīgums negatīvi ietekmē toleranci – augstāks apzinīgums samazina toleranci pret antisociālu uzvedību.

- Korelācijas koeficients ekstraversijai un tolerancei ir $\rho = -0,17$. Šī korelācija ir vāja un ekstraversija negatīvi ietekmē toleranci.

- Korelācijas koeficients labvēlīgumam un toleranci ir $\rho = -0,35$. Šī korelācija ir vāja un labvēlīgums negatīvi ietekmē toleranci.

Tālāk noskaidro šo pašu 5 personību īpašību korelāciju ar attieksmi pret antisociālu uzvedību, arī izmantojot Spīrmena rangu korelācijas metodi, kas atbilst nevienāda sadalījuma datu analīzei. No 2.tabulas secinām, ka nevienai no šīm īpašībām nav statistiski nozīmīgas korelācijas ar attieksmi (visām korelācijām $p > \alpha = 0.05$).

Manna-Vitneja U kritērijs vīriešu un sieviešu Tolerances sadalījumiem

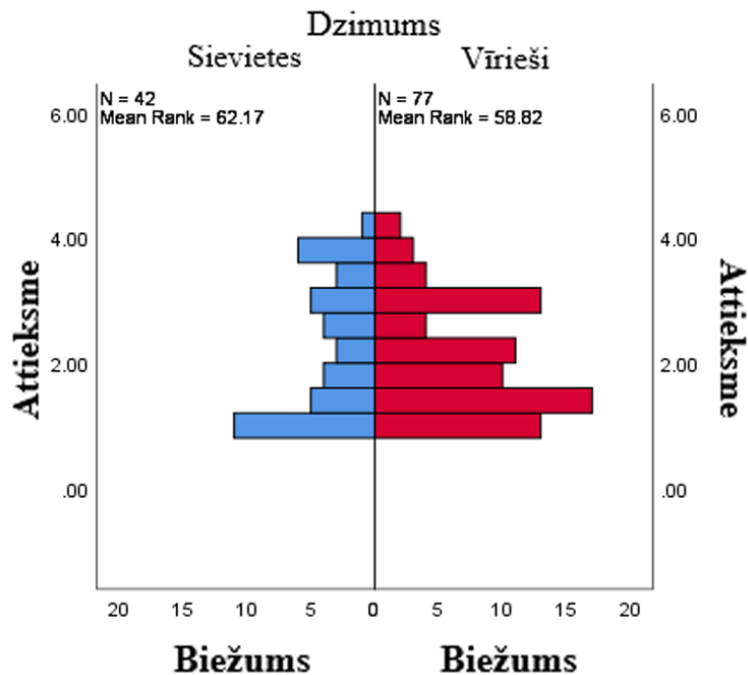

1.attēls

Attēlā Nr. 1 redzam tolerances sadalījumu abiem dzimumiem. Vizuāli šie sadalījumi izskatās atšķirīgi, sadalījums sievietēm ir nosliegts uz leju un veido “pīķi” – daudzām sievietēm ir zema tolerance pret antisociālu uzvedību, kamēr vīriešiem tas vairāk atgādina normālo sadalījumu ar dažiem izlēcējiem, kuriem ir augsta tolerance.

Tomēr to statistiski pārbauda, izmantojot iepriekš minēto Manna-Vitneja U kritēriju, izmantojot datus ar $N = 104$ sievietēm un $N = 96$ vīriešiem un iegūst $p = 0.001$. Hipotēzi noraidām, atklājot, ka vīriešu un sieviešu tolerances rādītāji nav vienādi.

Manna-Vitneja U kritērijs vīriešu un sieviešu attieksmes sadalījumiem

2.attēls

Analizējot attieksmes atšķirības starp dzimumiem, pielietojam kritēriju abu dzimumu attieksmes sadalījumu un iegūstam $p = 0.611 > \alpha = 0.05$. Hipotēzi, ka abi sadalījumi ir vienādi, nevaram noraidīt. Attēlā Nr. 2 attēlots abu dzimumu attieksmes sadalījums. Attēloti dati par $N = 42$ sievietēm un $N = 77$ vīriešiem. Lai gan sadalījumi neizskatās vienādi (par ko liecina izmantotais kritērijs), taču to var izskaidrot ar relatīvi mazāku skaitu sieviešu respondentu un šie sadalījumi izskatītos līdzīgāk, ja tiktu izmantots mazāks skaits intervālu attieksmes vērtībām.

Tas liecina, ka statistiski nepastāv atšķirība starp vīriešu un sieviešu attieksmes rezultātiem.

DISKUSIJA

Datu analīzē neatklājās korelācijas starp personības īpašībām un vērtējumu par antisociālas uzvedības veicējiem. Iegūtie dati nenorāda uz nevienu statistiski nozīmīgu saistību, kas ir pārsteidzoši, balstoties uz iepriekšējiem pētījumiem.

Analizējot datus atklājām 3 vājas korelācijas starp personības iezīmēm un antisociālas uzvedības toleranci. Respondentu dotās atbildes liecina par negatīvu korelāciju starp apzinīguma rādītājiem un antisociālas uzvedības toleranci, kas atbilst iepriekšējiem pētījumiem. Tas nozīmē, ka tolerance pret antisociālu uzvedību samazinās ar augstākiem apzinīguma rādītājiem. Tālāk atklājās saistība starp ekstraversiju un antisociālas uzvedības toleranci, kas nav daudz dokumentēts iepriekšējos pētījumos. Rezultāti atklāj, ka tolerance pret antisociālu uzvedību samazinās ar augstākiem ekstraversijas rādītājiem. Un, visbeidzot, atklājās korelācija starp labvēlīgumu un antisociālas uzvedības toleranci, kas arī atbilst iepriekšējiem pētījumiem. Arī šis rādītājs korelē negatīvi. Jo augstāki labvēlīguma rādītāji, jo zemāka ir tolerance pret šādu uzvedību.

Datu analīze atklāj, ka starp sievietēm un vīriešiem pastāv ļoti neliela atšķirība antisociālas uzvedības tolerancē. Sievietes ir iesniegušas atbildes, kuras norāda uz zemāku antisociālas uzvedības toleranci nekā vīrieši. Rezultāti arī vēsta par to, ka nepastāv atšķirības starp dzimuma grupām attiecībā pret indivīdiem, kuri veic antisociālu uzvedību. Kopēji, antisociālas uzvedības vērtējums gan sievietēs gan vīriešos ir ļoti līdzīgs, un nav statistiski nozīmīgs.

Kopumā šis pētījums pievienojas jau eksistējošajā datu juceklī, kas pastāv sakarā ar antisociālām iezīmēm un personības iezīmēm.

Kamēr tolerances skala uzrāda dažādus viedokļus, attieksmes skala to neatspoguļo. Iemesls šim varētu būt sociāli vēlamas atbildes, cilvēku neizpratne par terminu antisociāls vai arī vāji izveidota skala. Iespējams visi trīs reizē. Ja vajadzētu pētījumu veikt vēlreiz, iesakām uzlabot vai pat pilnīgi pārtaisīt attieksmes skalu.

Lielu problēmu ar tolerances skalu nebija, taču būtu interesanti iekļaut vēl vairāk antisociālas uzvedības piemērus, un sadalīt tos piemēram smaguma pakāpēs. Šādus datus varētu izmantot arī turpmāk, lai uzzinātu vai un kur cilvēki novelk līniju starp pieļaujamu uzvedību un nepieļaujamu. Šajos datos varētu skatīties arī dziļāk un spekulēt par to kādu

antisociālu rīcību populācija novērtē viskritiskāk un kuras ne tik kritiski. Un protams, šos datus varētu izmantot arī citos korelatīvos pētījumos.

Procesu apgrūtināja latviešu valoda visās stadijās. Ja ir jāatkārto pētījums, stipri iesakām izmantot angļu valodu dēļ tās plašā vārdu krājuma, kā arī zemākās emociju indukcijas pakāpes. Izmantojot latviešu valodu šim pētījumam daudzkārt nācās atrast sinonīmus vārdiem, kuriem latviski apakšā ir paslēptas pozitīvas vai negatīvas nozīmes. Adaptācija angļu valodā nozīmētu potenciāli daudz lielāku respondentu daudzumu, kas ļautu labāk novērot korelācijas.

Turpmākos pētījumos par personības iezīmēm un tēmām saistītām ar antisociālu uzvedību būtu vērtīgi vairāk pētīt demogrāfiskos datus un kultūras kurās ir iesaistīts respondents, jo, kā iepriekš minēts, antisociālas uzvedības saistītus rādītājus ietekmē arī vides faktori, un sociālā vide nosaka to, kas ir antisociāls un kas nav. Ar šādiem datiem varētu veikt starpkultūru pētījumu salīdzinot dažādās vides, piemēram starp valstīm, taču arī cita veida sociālās vidēs, kā piemēram reliģiskās vidēs vai konkrētas demogrāfijas vidē. Kā arī novērot cik ļoti respondentus ietekmē viņa apkārtējā sociālā kultūra, noskaidrojot vai respondenta uzskati un vērtības ir vairāk balstītas uz viņa apkārtējo vidi, vai viņš ir vērsts vairāk uz sevis centrētu ideoloģiju. Šādi pētījumi varētu atklāt vairāk par to, kā cilvēki uztver sabiedrību un kādas ir viņu vērtības attiecībā uz uzvedību, kas var kaitēt šai sabiedrībai. Vai arī var turpināt izpēti dziļāk antisociālajā uzvedībā un tās paveidos, kas atklātu vairāk informācijas par to, vai konkrētām personības iezīmēm ir saistība ar viena vai cita tipa uzvedību.

SECINĀJUMI

Šī pētījuma mērķis bija noskaidrot, vai pastāv saistība starp personības iezīmēm un antisociālas uzvedības vērtējumu izmantojot anketas, kurās respondentiem bija jāizmanto pašvērtējums attiecībā pret viņu attieksmi pret antisociālu uzvedību.

Šis pētījums tika veikts, lai papildinātu datus par personības iezīmju saistību ar antisociālu uzvedību. Šādi pētījumi ir daudz un rezultāti var atšķirties atkarīgi no izmantotās izlases. Saprast personību iezīmju korelācijas ar jebkādu citu parādību ir svarīgi, lai mēs varētu izprast citus un sevi pašu labāk. Antisociāla uzvedība ir kas tāds, kas var vajāt jebkuru gan cietēja, gan pāri darītāja lomā. Tāpēc ir svarīgi saprast, kā citi interpretē pasauli un ko sociāla dzīve sagaida no katra, šādi pētījumi var ļaut ieskatīties šajās prasībās.

Pētījumā atklājās vājas korelācijas starp dažām personības iezīmēm un ne citām.

Hipotēzi “*Neirotisms korelē pozitīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu.*” noraidām. Dotie neirotisma dati nekorelēja ar antisociālas uzvedības vērtējumu un toleranci pret to.

Hipotēzi “*Ekstraversijai nekorelē ar antisociālās uzvedības vērtējumu.*” noraidām. Dotie ekstraversijas rādītāji pierādīja zemu negatīvu korelāciju ar antisociālas uzvedības toleranci. Pierādot, jo augstāka ekstraversijas pakāpe jo zemāka tolerance pret šādu uzvedību.

Hipotēzi “*Atvērtība pieredzei korelē pozitīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu.*” Noraidām. Dotie dati neatklāj saistību starp atvērtību pieriezi un antisociālas uzvedības vērtējumu un toleranci.

Hipotēzi “*Labvēlība korelē negatīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu.*” Pieņemam. Dotie dati atklāj vāju saistību starp labvēlīguma rādītājiem un antisociālas uzvedības toleranci. Labvēlība korelē negatīvi ar toleranci, kas nozīmē jo augstāks labvēlīguma rādītājs jo kritiskāks ir indivīds pret antisociālu uzvedību.

Hipotēzi “*Apzinīgums korelē negatīvi ar antisociālas uzvedības vērtējumu.*” Pieņemam. Dotie dati norāda uz vāju negatīvu korelāciju starp apzinīgumu un antisociālas uzvedības toleranci. Jo augstāka apzinīguma pakāpe, jo kritiskāks ir cilvēks pret antisociālu uzvedību.

Uz jautājumu vai pastāv atšķirības starp dzimumiem antisociālas uzvedības vērtēšanā atbilde ir – jā, taču tā ir ļoti minimāla un parādās tikai tolerances skalā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Aluja, A., García, Ó, un García, L. F. (2003). Relationships among extraversion, openness to experience, and sensation seeking. *Personality and Individual Differences*, 35(3), 671–680.

Annabelle G.Y. Lim The Big Five Personality Traits June 15, 2020
<https://www.simplypsychology.org/big-five-personality.html>

Apa Dictionary of Psychology (2007). Washington, DC: American Psychological Association. Print.

Archer, J. (2000). Sex difference in aggression between heterosexual partners: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 126, 651-680.

Aslam, M. S., un Nazir, M. S. (2011). The impact of personality traits on academic dishonesty among Pakistan students. *The Journal of Commerce*, 3(2), 50–61.

Barlett, C. P., & Anderson, C. A. (2012). Direct and indirect relations between the Big 5 personality traits and aggressive and violent behavior. *Personality and Individual Differences*, 52(8), 870–875. doi:10.1016/j.paid.2012.01.029

Boyd, R., un Richerson, P. J. (2009). Culture and the evolution of human cooperation. *Philosophical transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological sciences*, 364(1533), 3281–3288. <https://doi.org/10.1098/rstb.2009.0134>

Cherry, K. (2019). *What Are the Big 5 Personality Traits? Verywell Mind*.
<https://www.verywellmind.com/the-big-five-personality-dimensions-2795422>

Cherry, K. (2020). *Are Personality Traits Caused by Genes or Environment?*
<https://www.verywellmind.com/are-personality-traits-caused-by-genes-or-environment-4120707>

Cherry, K. (2020). *The Amount of Personality Traits That Exist*
<https://www.verywellmind.com/how-many-personality-traits-are-there-2795430>

Colquitt, J. A., Scott, B. A., Judge, T. A., un Shaw, J. C. (2006). Justice and personality: Using integrative theories to derive moderators of justice effects. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 100(1), 110–127.

Costa, P. T., un McCrae, R. R. (1988). Personality in adulthood: a six year longitudinal study of self-reports and spouse ratings on the NEO Personality Inventory. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(5), 853–863.

Dane, A., Kennedy, R., Spring, M., Volk, A., un Marini, Z. (2012). Adolescent beliefs about antisocial behavior: mediators and moderators of links with parental monitoring and attachment. *The International Journal of Emotional Education*, 4(2), 4–26.

Ergil, D. (1984). *Society and human*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Giluk, T. L., un Postlethwaite, B. E. (2015). Big Five personality and academic dishonesty: A meta-analytic review. *Personality and Individual Differences*, 72, 59–67.

Gleason, K. A., Jensen-Campbell, L. A., un Richardson, D. S. (2004). Agreeableness as a predictor of aggression in adolescence. *Aggressive Behavior*, 30, 43–61.

Goldberg, L. R. (1990). An alternative” description of personality”: The big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216–1229.

Grohol, J. M. (2019). *The Big Five Personality Traits*. PsychCentral. Retrieved 10 June 2020, from <https://psychcentral.com/lib/the-big-five-personality-traits>

John, O. P., un Srivastava, S. (1999). The Big-Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. In L. A. Pervin un O. P. John (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (Vol. 2, pp. 102–138). New York: Guilford Press.

Junewicz, A., un Billick, S. B. (2021). Preempting the Development of Antisocial Behavior and Psychopathic Traits. *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 49(1), 66–76. <https://doi.org/10.29158/JAAPL.200060-20>

Khan, T. I., Akbar, A., Jam, F. A., un Saeed, M. M. (2016). A timelagged study of the relationship between big five personality and ethical ideology. *Ethics un Behavior*, 26(6), 488–506.

Lanctôt, N., un Le Blanc, M. (2002). Explaining deviance by adolescent females. *Crime and Justice*, 29, 113–202. <https://doi.org/10.1086/652220>

Matsuba, M. K., un Walker, L. J. (2004). Extraordinary moral commitment: Young adults involved in social organizations. *Journal of Personality*, 72(2), 413–436.

McAdams, D. P. (2009). The moral personality. *Personality, identity, and character: Explorations in moral psychology* (pp. 11–29).

McCrae, R. R., un Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of personality and Social Psychology*, 52(1), 81–90.

McFerran, B., Aquino, K., un Duffy, M. (2010). How personality and moral identity relate to individuals' ethical ideology. *Business Ethics Quarterly*, 20(1), 35–56.

Mercado, B. K., Dilchert, S., un Giordano, C. A. (2018). Counterproductive work behaviors. In D. S. Ones, N. Anderson, C. Viswes- varan un H. K. Sinangil (Eds.), *The SAGE handbook of industrial, work and organizational psychology* (Vol. 1, 2nd edn.). Thousand Oaks: Sage.

Mikulich-Gilbertson SK, Salomonsen-Sautel S, Sakai JT, Booth RE. Gender similarities and differences in antisocial behavioral syndromes among injection drug users. *The American Journal of Addictions*. 2007;16:372–382.

Miller, J. D., un Lynam, D. (2001). Structural models of personality and their relation to antisocial behavior: A meta-analytic review. *Criminology*, 39(4), 765–798.

Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100(4), 674–701.
<https://doi.org/10.1037/0033-295x.100.4.674>

Moon, H. (2001). The two faces of conscientiousness: Duty and achievement striving in escalation of commitment dilemmas. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 533–540.

Parks-Leduc, L., Feldman, G., un Bardi, A. (2015). Personality traits and personal values: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 19(1), 3–29.

Perepjolkina, V., un Kālis, E. (2011). Lielā Piecinieka aptaujas (BFI) adaptācija. Npublicēts darbs.

Power RA, Pluess M. (2015). Heritability estimates of the Big Five personality traits based on common genetic variants. *Transl Psychiatry*. 2015;5:e604.

Sagiv L, Roccas S, Cieciuch J, Schwartz SH (2017). Personal values in human life. *Nature Human Behaviour*. 2017 Sep;1(9):630

Salgado, J. F. (2002). The Big Five personality dimensions and counterproductive behaviors. *International Journal of Selection and Assessment*, 10, 117–125.

Schmitt, D. P., Allik, J., McCrae, R. R., Benet-Martinez, V., Alcalay, L., Ault, L., Austers, I., Bennett, K. L., etc. (2007). The geographic distribution of big five personality traits: Patterns and profiles of human self-description across 56 nations. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 38, 173-212.

Schwartz, J., Steffensmeier, D., Zhong, H., un Ackerman, J. (2009). Trends in the gender gap in violence: Reevaluating NCVS and other evidence. *Criminology*, 47(2), 401–425. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2009.00152.x>

Simha, A., & Parboteeah, P. K. (2019). The Big 5 Personality Traits and Willingness to Justify Unethical Behavior—A Cross-National Examination. *Journal of Business Ethics*. doi:10.1007/s10551-019-04142-7

Sharpe, J. P., un Desai, S. (2001). The revised Neo Personality Inventory and the MMPI-2 Psychopathology Five in prediction of aggression. *Personality and Individual Differences*, 31, 505–518.

Snyder, H.N. & Sickmund, M. (1999). Juvenile offenders and victims: 1999 national report. Washington, DC: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, U.S. Department of Justice.

Vecchione, M., Alessandri, G., Barbaranelli, C., & Caprara, G. (2012). Gender differences in the Big Five personality development: A longitudinal investigation from late adolescence to emerging adulthood. *Personality and Individual Differences*, 53(6), 740–746.

Weber, James. (2017). Discovering the Millennials' Personal Values Orientation: A Comparison to Two Managerial Populations. *Journal of Business Ethics*. 2017;143(3):517-29.

Williams, K. M., Nathanson, C., un Paulhus, D. L. (2010). Identifying and profiling scholastic cheaters: Their personality, cognitive ability, and motivation. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 16(3), 293.

Witt, L. A., Burke, L. A., Barrick, M. A., un Mount, M. K. (2002). The interactive effects of conscientiousness and agreeableness on job performance. *Journal of Applied Psychology*, 87(1), 164–169.

Rhee, S. H., un Waldman, I. D. (2002). Genetic and environmental influences on antisocial behavior: A meta-analysis of twin and adoption studies. *Psychological Bulletin*, 128(3), 490–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.3.490>

Roberts, B. W., Jackson, J. J., Fayard, J. V., Edmonds, G. W., un Meints, J. (2009).
Conscientiousness. In M. R. Leary un R. H. Hoyle (Eds.), *Handbook of individual differences
in social behavior* (pp. 369–381). New York: Guilford Press

Roberts, B. W., un R. Hogan (Eds.), (2001). *Personality psychology in the workplace*.
Washington, DC: American Psychological Association Press.